

Əliyev Nazim Kazım oğlu
İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin
Tədris Mərkəzinin Elm, innovasiya və əməkdaşlıq şöbəsinin rəisi,
hüquq üzrə elmlər doktoru

Milli təhlükəsizlik və milli maraq: qanunvericilik aspektində

Müstəqilliyinin bərpasından sonra Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyasının, milli təhlükəsizlik haqqında qanununun, terrorçuluğa, korrupsiyaya, mütəşəkkil cinayətkarlığa, narkobiznesə və digər təhlükəli cinayətlərə qarşı mübarizəyə dair normativ-hüquqi aktların qəbul edilməsi, yeni dövlət qurumlarının yaradılması ölkənin milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas şərtləri sayılır. Məqalədə bu məsələlərə diqqət yetirilir, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan “Milli təhlükəsizlik haqqında” Qanununun bəzi normalarına dəyişikliklərin edilməsi təklif edilir.

***Acar sözlər:** şəxsiyyət, cəmiyyət, dövlət, milli təhlükəsizlik, milli maraq, milli təhlükəsizliyin obyektləri.*

Demokratik, hüquqi dövlət quruculuğunun məqsədyönlü inkişafının əsas şərtlərindən biri də ölkənin milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sayılır. Ulu öndər H.Ə.Əliyevin layiqli davamçısı, cənab Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən tədbirlərlə ölkə həyatının bütün sahələrində uğurlu nəticələr əldə edilmiş, müstəqilliyimizin əsasları xeyli dərəcədə möhkəmlənmiş, hüquqi və demokratik dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu yeni, özünün daha yüksək mərhələsinə çatmışdır. Ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun, iqtisadi qüdrətinin artırılması ilə yanaşı, cinayətkarlığa və digər neqativ hallara qarşı mübarizədə qətiyyət göstərən ölkə rəhbəri insan hüquq və azadlıqlarının, milli təhlükəsizliyin etibarlı müdafiəsini prioritet vəzifələr siyahısına daxil etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İ.H.Əliyevin 14 dekabr 2015-ci il tarixli Fərmanı ilə xüsusi xidmət orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyini artırmaq və dövlət idarəetmə strukturunu təkmilləşdirmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əsasında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti və Azərbaycan Respublikasının Xarici Kəşfiyyat Xidməti yaradılmışdır. Prezidentin 13 yanvar 2016-cı il tarixli fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti haqqında Əsasnamə”, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin strukturu təsdiq edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 23 may tarixli, 2198 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası” təsdiq edilmişdir. Sərəncamda qeyd olunduğu kimi, dünyada baş verən sürətli dəyişikliklər şəraitində ayrı-ayrı dövlətlər və bütövlükdə bəşəriyyət terrorçuluq, etnik separatizm və münaqişələr, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığın artması, kütləvi qırğın silahlarının yayılması, təbii ehtiyatların tükənməsi, əhalinin sayının durmadan çoxalması və kütləvi miqrasiyası, ətraf mühitin çirklənməsi və sair təhlükələrlə üzləşir. Bu amillər hər bir dövlətin prioritetlərinin, təhlükəsizliyə qarşı risklərin müəyyənləşdirilməsini, həmin risklərin qabaqlanması və aradan qaldırılması üzrə adekvat

tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir. Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü, konstitusiya quruluşunu, xalqın və ölkənin milli maraqlarını daxili və xarici təhdidlərdən qorumağa yönəlmiş siyasətin məqsəd, prinsip və yanaşmalarının müəyyən edilməsi məqsədi ilə ölkənin milli təhlükəsizlik konsepsiyasını təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyasına əsasən ölkənin yerləşdiyi coğrafi şərait ona mühüm üstünlüklər verməklə yanaşı, eyni zamanda bir sıra təhlükəsizlik problemləri ilə də üzləşdirir. Bu problemlərin ən ağırı Azərbaycan Respublikasının qonşu Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalması və bunun nəticəsində ölkə ərazisinin bir hissəsinin işğal olunması və bir milyondan çox azərbaycanlının məcburi köçkün və qaçqına çevrilməsidir. Təcavüz zamanı Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına qarşı soyqırım və terror aktları da daxil olmaqla, sülh və insanlığa qarşı ən ağır cinayətlər törədilmişdir. İndiki Ermənistan və Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində azərbaycanlılara məxsus tarixi, mədəni və arxeoloji abidələr kütləvi surətdə dağıdılmış, təbii sərvətlər talan edilmiş, ətraf mühitə ciddi ziyan vurulmuşdur. Azərbaycan Respublikasının məruz qaldığı bu təcavüz onun hazırkı təhlükəsizlik mühitində və milli təhlükəsizlik siyasətinin müəyyən edilməsində əsas amildir. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizlik mühiti üçün beynəlxalq terrorçuluq, qeyri-qanuni miqrasiya, transmilli mütəşəkkil cinayətkarlıq, insan alveri, narkotik vasitələrin qaçaqmalçılığı və kütləvi qırğın silahlarının yayılması kimi təhdidlərin mövcudluğu dövlət qarşısında müəyyən vəzifələr qoyur (3).

İlk öncə “milli təhlükəsizlik” anlayışına diqqət yetirək. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətinə əsasən “təhlükəsizlik” heç bir təhlükə olmadığı hal, vəziyyət, şərait mənasını ifadə edir (1, s. 292). 2002-ci ildə Moskvada nəşr olunmuş “Hüquq ensiklopediyası”nda göstərilir ki, təhlükəsizlik (ingilis dilində “safety”, “security”, fransız dilində “sécurité”) şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin həyati əhəmiyyətli maraqlarının siyasi, iqtisadi, sosial, hərbi, texnologiya, ekoloji, informasiya və s. xarakterli daxili və xarici təhdidlərdən müdafiə oluna bilmək vəziyyətini, dövlətdə siyasi, iqtisadi və sosial sabilliyin müəyyən edilməsini, qanunlara və hüquq qaydalarına əməl olunmasını, tərəfdaşlıq əsasında beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsini ifadə edir (12, s. 82).

Yeri gəlmişkən, təkcə elmi ədəbiyyatlarda deyil, milli təhlükəsizlik və ya onunla əlaqəli digər sənədlərdə bəzən bu ifadədən tək halında, yəni “milli” sözü ilə birgə olmadan istifadəyə rast gəlinir. Məsələn, “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası”nın 1-ci hissəsi “Təhlükəsizlik mühiti” adlanır. “Dövlət sirri haqqında” 7 sentyabr 2004-cü il tarixli Qanunun preambulasında qanunun Azərbaycan Respublikasının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə qəbul edildiyi təsbit olunmuşdur (4). Rusiya Federasiyasının Dövlət Duması tərəfindən 7 dekabr 2010-cu il tarixdə qəbul olunmuş “Təhlükəsizlik haqqında” qanunda dövlətin təhlükəsizliyi, ictimai təhlükəsizlik, ekoloji təhlükəsizlik, şəxsiyyətin təhlükəsizliyi, təhlükəsizliyin digər növləri fərqləndirilmişdir (13).

Qeyd etməliyik ki, «təhlükəsizlik» ifadəsindən hüquq, politologiya və s. elm sahələrində, habelə bir sıra hadisə və proseslərə münasibətdə istifadə olunur. Hesab edirik ki, təhlükəsizlik – təhlükənin olmaması və ya potensial təhdidin, hədənin qarşısını səmərəli surətdə almaq və ya ləğv etmək vəziyyətini əks etdirir. Təhlükəsizliyin beynəlxalq təhlükəsizlik, milli təhlükəsizlik, dövlət təhlükəsizliyi, ictimai təhlükəsizlik, siyasi, iqtisadi, sosial, hüquqi, hərbi, texnoloji, ekoloji, informasiya, demografik, psixoloji təhlükəsizlik və s. növləri fərqləndirilir. Beləliklə, təhlükəsizlik nisbi anlayış olub insan fəaliyyətinin, ətraf aləmin konkret obyektinə münasibətdə istifadə edildikdə müəyyən məzmun əldə etmiş olur.

Mürəkkəb sosial-siyasi hadisə olan “milli təhlükəsizlik” isə tarixi kateqoriya olmaqla, «insan-təbiət-cəmiyyət» sistemində qarşılıqlı əlaqənin formaları ilə bağlıdır. Bu termindən ilk dəfə 1904-cü ildə Amerika alimləri geosiyasi ədəbiyyatlarda istifadə etmişlər. Sonrakı illərdə dünya geosiyasət elmində bu termin müəyyən dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Əvvəlcə ona daxili məzmun daşıyan məsələlər – əmlakın, şəxsiyyətin və dövlətin mühafizəsi aid edilirdisə, sonradan bu sərəya beynəlxalq və milli təhlükəsizlik məsələləri də əlavə edilmişdir. 1986-1987-ci illərdən etibarən dünya siyasətşünaslığında milli təhlükəsizliyə insanların, cəmiyyətin və dövlətin daxili və xarici təhdidlərdən qorunmasını təmin edən inteqral anlayış kimi yanaşılmağa başlanılmışdır (5). Rusiya Federasiyasının rəsmi sənədlərində yalnız 1993-cü ildən sonra «milli təhlükəsizlik» terminindən bilavasitə istifadə edilməyə başlanılmışdır (10).

Ədəbiyyatlarda milli təhlükəsizliyə verilmiş müxtəlif məzmunlu aşağıdakı anlayışlara rast gəlmək mümkündür: 1) millətin mövcudluğuna ölkənin xaricindən və ya daxilindən olan təhlükənin qarşısının alınması üçün yetərli iqtisadi və hərbi gücü təmin edən vəziyyət; 2) xarici təhlükədən müdafiə olunmağa real qabiliyyətliliyin olması; 3) konkret dövlətdə yaşayan əhalinin sosial-iqtisadi və mənəvi birliyi; 4) dövlətin siyasi, sosial, hərbi, ekoloji sahələrini əhatə edən xarici iqtisadi fəaliyyət, kütləvi qırğın silahlarının yayılması riskindən müdafiə olunması vəziyyəti. A.İ.Katelevski bu anlayışları ümumiləşdirməklə belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, milli təhlükəsizlik anlayışının mərkəzində şəxsiyyətin, cəmiyyətin, dövlətin həyati əhəmiyyətli mənafeləri dayanır və həmin mənafeələrin məcmuyu ölkənin milli maraqlarını təşkil edir. Milli təhlükəsizlik solumun təkcə müdafiəsini deyil, həm də ayrı-ayrı fərdlərin, sosial qrupların, etnosların, konfessiyaların və s.-nin yaradıcılıq imkanlarının tam açılmasına imkan verən əlverişli şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur (10). Ə.M.Həsənov hesab etmişdir ki, milli təhlükəsizlik insanların, cəmiyyətin və dövlətin həyati əhəmiyyətli mühüm maraqlarının, həmçinin milli dəyərlərin və həyat tərzinin daxili və xarici təhdidlərdən etibarlı müdafiəsidir (5).

Azərbaycan Respublikasının “Milli təhlükəsizlik haqqında” 29 iyun 2004-cü il tarixli Qanununun 1-ci maddəsində milli təhlükəsizliyə aşağıdakı məzmununda anlayış verilmişdir: “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyi - dövlətin müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün, konstitusiya quruluşunun, xalqın və ölkənin milli maraqlarının, insanın, cəmiyyətin və dövlətin hüquq və mənafeələrinin daxili və xarici təhdidlərdən qorunmasının təmin edilməsidir”. Düşünürük ki, milli təhlükəsizliyin qanunvericilik anlayışında onun obyektləri lazımi səviyyədə öz əksini tapmışdır. Milli təhlükəsizlik hər bir ölkənin sabit inkişafının, şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin müxtəlif fəaliyyət sahələrində həyati əhəmiyyətli maraqlarının daxili və xarici təhdidlərdən etibarlı müdafiə oluna bilmək təminatıdır. Respublikamızın milli təhlükəsizlik konsepsiyasına əsasən milli təhlükəsizlik dövlətimizin müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü və demokratik inkişaf yolunu, strateji seçim kimi Avratlantik məkana inteqrasiyanı, tarazlaşdırılmış xarici siyasətin çoxşaxəliliyini, Azərbaycan Respublikasında şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlətin xarici və daxili təhdidlərdən qorumağa yönəlmiş siyasət və tədbirlərin məqsəd, prinsip və yanaşmalarını əks etdirir.

Bəziləri ümumiyyətlə bu anlayışın əleyhinə çıxış edir. Onların mövqeyinə görə bu anlayış çoxmillətli ölkələrdə bir millətin başqa millətlər, xüsusən, azsaylı xalqlar üzərində hökmranlığı kimi qiymətləndirilə bilər. Milli təhlükəsizlik anlayışı dar və geniş mənada da nəzərdən keçirilir. Geniş mənada bu anlayış özünə təkcə siyasi, hərbi, müdafiə məsələlərini deyil, həm də iqtisadi, sosial, hüquqi, ekoloji, mülki məsələləri daxil edir. Ç.F.Mustafayev geniş mənada milli təhlükəsizlik anlayışına şəxsiyyətin, xalqın, konkret

dövlətdə yaşayan millətlərin, dövlətin və bütövlükdə cəmiyyətin təhlükəsizliyini aid etmiş və zənnimizcə, milli təhlükəsisliyə çox uğurlu sayıla bilən aşağıdakı məzmununda anlayış vermişdir: “Milli təhlükəsizlik cəmiyyətin öz bütövlüyünü, siyasi, iqtisadi, sosial və başqa əsaslarını daxili və xarici təhdidlərdən qorumaq və beynəlxalq münasibətlər sistemində müstəqil subyekt kimi çıxış etmək qabiliyyətidir (6, s. 4).

Milli təhlükəsizlik konsepsiyasının əsasını milli maraq problemi təşkil edir. Hegel hesab edirdi ki, marağın yoxluğu mənəvi və fiziki ölüm deməkdir. Maraq və mənafelər inkişafın hərəkətverici qüvvəsi, cəmiyyətdə, dövlətdə və bütövlükdə dünyada dəyişikliklərin stimulu sayılır (8). «Milli maraq» ifadəsini siyasi terminologiyaya ilk dəfə Fransanın məşhur dövlət və siyasi xadimi, ölkənin bir neçə dəfə baş naziri, üçüncü respublikanın ilk prezidenti olmuş Adolf Tyer (1797-1877) gətirmişdir (14). Böyük Britaniyanın müdafiə, xarici işlər və baş naziri olmuş və «inqilabların və terrorun atası» ləqəbini qazınmış Henri Palmerstonun (1784—1865) 1948-ci ildə söylədiyi aşağıdakı fikir isə bu gün öz aktuallığını daha da artırmışdır: “Bizim daimi müttəfiqlərimiz və daimi düşmənlərimiz yoxdur. Yalnız daimi və dəyişməz maraqlarımız vardır və borcumuz onlara riayət etməkdir” (9). Ötən əsrin 30-cu illərindən bu termindən elmi dövriyyədə daha tez-tez istifadə olunmağa başlandı, 1935-ci ildə isə siyasi elmlərin Oksford ensiklopediyasına daxil edildi. Milli maraq haqqında təlimin daha geniş izahı Amerika siyasətçisi, beynəlxalq münasibətlərdə siyasi realizm və pragmatizm məktəbinin əsasını qoymuş, Çikaqo universitetinin professoru olmuş Hans Morqentaunun (1904-1980) 1952-ci ildə çap olunmuş “Milli marağın müdafiəsi” əsərində verilmişdir. Ümumiyyətlə, “milli maraq” anlayışının işlənilməsi hazırlanmasında əsas əmək Amerika alimlərinə məxsusdur. Bu sırada R.Niburu, Ç.Birdu, J.Kennan, U.Lippman, J.Pozenau, E.Fernis kimi alimlərin adları xüsusi qeyd olunmalıdır. Rusiya alimləri içərisində bu problemə, əsasən, İ.İ.Lukaşuk, R.L.Bobrov, Y.A.Tixomirov, Q.İ.Tunkin və digərləri diqqət yetirmişlər.

Ədəbiyyatlarda milli maraqla bağlı söylənilmiş müxtəlif mövqelərə rast gəlinir. Milli maraq anlayışı üzrə liberal konsepsiyanın tərəfdarları xarici siyasətdə ondan mütləq meyar qismində istifadə olunmasını düzgün saymırlar. Onların mövqeyinə görə ölkələrin bir-birindən qarşılıqlı asılılığının artdığı indiki dövrdə suverenliyin müdafiəsi və buna görə güclü olmağa cəhd etməyə ketdikcə öz əhəmiyyətini itirir. Biz belə mövqe ilə qəti razılaşa bilmərik. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ictimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Ə.M.Həsənov haqlı olaraq göstərmişdir ki, ölkənin əsas inkişaf prioritetləri ilk növbədə onun milli maraqlarının formalaşması və təmin olunması ilə bağlıdır. Müasir dövrdə ölkələrin milli inkişaf tələbləri onların daxili və xarici siyasətini – sosial-iqtisadi və siyasi-hüquqi inkişafın vəzifələrini və səviyyəsini, respublikanın coğrafi və geosiyasi mövqeyini, milli-tarixi ənənələrin qorunmasını və inkişaf etdirilməsini, dövlətin suverenliyinin və milli təhlükəsizliyinin təmin olunmasını və s. çoxsaylı vəzifələrin həyata keçirilməsini tələb edir. Bütün bunlar öz əksini geosiyasət elminin «milli maraq» kateqoriyasında tapır (5).

Milli maraqlar öz məzmununa görə ictimai maraqlardan fərqlənir. Belə ki, ictimai maraqlar dövlətin daxili siyasətini müəyyənləşdirən qanunlar sistemi ilə bağlıdır və onunla tənzimlənir. Milli maraqlar isə əsasən dövlətin xarici siyasət sahəsinə aiddir və beynəlxalq aləmlə təmasda onun rəsmi fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Lakin bu fərqlərə baxmayaraq hər bir ölkənin ictimai və milli maraqları bir-birini tamamlayır. Çünki həm beynəlxalq aləmin, ölkələrarası münasibətlərin təsiri ictimai maraqlardan yan keçmir, həm də milli maraqlar ölkədəki sosial-iqtisadi vəziyyətdən, ictimai siyasi sabitlikdən və mənəvi-əxlaqi mühitin sağlamlığından bilavasitə asılı olur. Keçid dövrünü yaşayan

ölkələrdə isə ictimai və milli maraqlar arasındakı qarşılıqlı təsir və birbaşa bağlılıq özünü daha qabarıq şəkildə biruzə verir. Bütün bu formulaları Azərbaycan Respublikasına da şamil etmək olar (5). Fransız mütəxəssis Jan-Batist Dyurozelştin qənaətinə görə milli maraq termininə verilən heç bir anlayış obyektiv ola bilməz. O, qeyd etmişdir ki, əlbəttə ki, milli marağın obyektiv anlayışının müəyyən edilməsi yaxşı olardı. Çünki bu, liderlər tərəfindən təqdim edilən milli maraq ilə həqiqi milli marağın müqayisə edilməsi yolu ilə beynəlxalq münasibətlərin tədqiqini xeyli sadələşdirirdi. Lakin məsələ burasındadır ki, həqiqi milli maraq haqqında istənilən düşüncə subyektivdir (16, s. 88).

Azərbaycan Respublikasının “Milli təhlükəsizlik haqqında” Qanununun 6.1-ci maddəsinə əsasən dövlətimizin milli maraqları - Azərbaycan xalqının fundamental dəyər və məqsədlərinin, habelə insanın, cəmiyyətin və dövlətin inkişaf və tərəqqisini təmin edən siyasi, iqtisadi, sosial və digər tələbatların məcmusudur. Hesab edirik ki, hər bir xalqın milli maraq anlayışı onun tarixi təkamülü prosesində, məzmununu və xarakterini müəyyən edən siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni, psixoloji amillərin vəhdətində formalaşır. Milli maraq həmçinin dövlətin geosiyasi və geoiqtisadi parametrlərinə uyğun, ziddiyyətli, lakin qarşılıqlı əlaqəli və bir-birini tamamlayan təhlükələrin qarşısının alınması nəticəsində formalaşır. Bu prosesə ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsi, beynəlxalq nüfuzu, milli-mədəni ənənələri, siyasi rejimin legitimliyi, sabitliyi və sair amillər öz təsirini göstərir. Eyni zamanda hər bir dövlətin milli marağı digər dövlətlərin, ümumilikdə dünyanın maraqlarının nəzərə alınması şərti ilə müəyyən edilir. Bununla da ictimai-tarixi fenomen keyfiyyətini əldə edən milli maraq anlayışı konkret millət və xalq ilə sıx bağlıdır və həmin toplumun ictimai şüur səviyyəsindən asılıdır.

Milli maraqlar müxtəlif meyarlar üzrə təsnif olunur: müddətinə görə daimi və müvəqqəti, təsir dairəsinə görə global, lokal, realizə olunma səviyyəsinə görə dövlətdaxili, beynəlxalq, dövlət üçün əhəmiyyətlik səviyyəsinə görə milli və beynəlmillət, ictimai həyatın sahələrinə görə iqtisadi, siyasi, sosial maraqlar (15, s. 10). ABŞ-ın yeni yüzilliyinin Milli Strategiyasında milli maraqların aşağıdakı təsnifatı aparılmışdır: 1) həyati əhəmiyyətli maraqlar; 2) mühüm milli maraqlar; 3) humanitar və digər maraqlar. Həyati əhəmiyyətli maraqlara fəvqəladə dərəcə mühüm, millətin mövcudluğu, təhlükəsizliyi üçün vacib olan maraqlar aid edilir (11). Hesab edirik ki, həyati əhəmiyyətli maraq dedikdə, insanın, cəmiyyətin və dövlətin mütərəqqi inkişafını etibarlı şəkildə təmin edən tələbatların məcmuyu başa düşülməlidir.

Ölkəmizin milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində əsas normativ-hüquqi aktlardan biri də “Milli təhlükəsizlik haqqında” Qanun (bundan sonra – Qanun) olduğundan, onu bəzi müddəalarına diqqət yetirək. Qanunun 3-cü maddəsi “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin subyektləri” adlanır. Maddəyə əsasən Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin subyektləri insanların, cəmiyyətin və dövlətin təhlükəsizliyi maraqlarının və tələbatlarının təmin edilməsi məqsədilə yaradılmış dövlət hakimiyyəti orqanlarıdır. Maddənin məzmunundan görünür ki, dövlət hakimiyyəti orqanları milli təhlükəsizliyi təmin edən subyektlərdir. Qanunun 5-ci maddəsi “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin *təmin olunmasının* (kursiv mənə məxsusdur – N.Ə.) əsas prinsipləri”, II fəslə “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin *təmin olunması* (kursiv mənə məxsusdur – N.Ə.) sistemi”, III fəslə “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin *təmin olunmasının* (kursiv mənə məxsusdur – N.Ə.) tərkib hissələri və sahələri” (bu fəsillərə daxil olan bütün maddələrdə “milli təhlükəsizliyinin təmin olunması” ifadəsindən istifadə olunmuşdur – N.Ə.), “Yekun müddəalar” adlanan IV fəsildə yerləşən 25-ci maddə “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin *təmin olunması* (kursiv mənə məxsusdur – N.Ə.)

tədbirlərinin maliyyələşdirilməsi” adlanır. Qanunun 13.2-ci maddəsində göstərilir ki, hər bir şəxs öz hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması ilə bağlı *milli təhlükəsizliyi təmin edən subyektlərdən* (kursiv mənə məxsusdur – N.Ə.) qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məlumat almaq hüququna malikdir. Qeyd edilənlər qanunun 3-cü maddəsinin milli təhlükəsizliyi təmin edən subyektlərə həsr olunduğunu təsdiq etdiyindən, həmin maddənin “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyini təmin edən subyektlər” adlandırılmasını təklif edirik.

Qanunun 23-cü maddəsi “Azərbaycan Respublikasının dövlət təsisatlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi” adlanır. 23.1-ci maddədə “Azərbaycan Respublikasının dövlət təsisatlarının təhlükəsizliyinin təmin olunması”, 23.2-ci maddədə isə “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin olunması” ifadələrindən istifadə olunmuşdur. Zənnimizcə, burada həm məzmun dolaşığına (“dövlət təsisatlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi” ifadəsindən istifadə edilməsinin məqsədi aydın deyildir – N.Ə.), həm də qanunvericilik texnikasının tələblərinin pozulmasına (23.1-ci maddədə Azərbaycan Respublikasının dövlət təsisatlarının təhlükəsizliyinin təmin olunmasından, 23.2-ci maddədə isə Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin olunmasından bəhs edilir - N.Ə.) yol verilmişdir ki, bunun aradan qaldırılması məqsədəuyğundur.

Qanunun 5-ci maddəsində milli təhlükəsizliyin təmin olunmasının əsas prinsipləri qismində həmçinin milli təhlükəsizliyin təmin olunması istiqamətlərinin, onu təmin edən orqanların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, milli təhlükəsizliyin təminatı ilə əlaqədar fəaliyyətin həyata keçirilməsinə nəzarət öz əksini tapmışdır. 5-ci maddə qanunun “Ümumi müddəalar” adlanan I fəslinə daxildir. Qanunvericilik texnikasına görə qanunun digər struktur hissələrində milli təhlükəsizliyi təmin edən orqanların fəaliyyətini əlaqələndirən, milli təhlükəsizliyin təminatı ilə əlaqədar fəaliyyətin həyata keçirilməsinə nəzarət edən səlahiyyətli orqan müəyyən edilməli olduğu halda, bu müəyyən edilməmişdir.

Qanunda milli təhlükəsizliyin təmin olunmasına cavabdeh olan təsisatlar da konkret və dəqiq məzmununda öz əksini tapmamışdır. Belə ki, yuxarıda göstərdiyimiz kimi, qanunun 3-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin subyektləri insanların, cəmiyyətin və dövlətin təhlükəsizliyi maraqlarının və tələbatlarının təmin edilməsi məqsədilə yaradılmış dövlət hakimiyyəti orqanları sayılır. Qanunun 8.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları əsasında qarşılıqlı fəaliyyət göstərən və öz səlahiyyətləri çərçivəsində milli təhlükəsizliyin təmin olunmasına cavabdeh olan qüvvələr və digər dövlət orqanları Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin olunması sistemini təşkil edirlər və milli təhlükəsizliyin təmin olunmasına görə məsuliyyət daşıyırlar. Qeyd etməliyik ki, milli təhlükəsizlik sistemi ilə milli təhlükəsizliyin təmin olunması sistemi eyni məzmunlu deyildir, onlar bir-birindən fərqlənirlər. Ə.M.Həsənova görə bunlardan birincisi maraq və təhdidlərin qarşılıqlı təsiri prosesini əks etdirən funksional nəzəri (konseptual) sistemdirsə, ikincisi milli təhlükəsizliyin təmin olunmasının praktiki məsələlərini həll etməyi nəzərdə tutan orqanlar, vasitələr, müxtəlif təşkilatlar (institusional) sistemidir (5). Hər bir dövlətin sabit inkişafı, suverenliyinin əsas təminatı onun milli təhlükəsizlik sisteminin səviyyəsindən daha çox asılıdır. Milli təhlükəsizlik sistemi ümumilikdə dövlətin, cəmiyyətin və şəxsiyyətin təhlükəsizliyini təmin edən mühafizə sistemi kimi nəzərdən keçirilə bilər (7).

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, qanunun 8.1-ci maddəsində milli təhlükəsizliyin təmin olunmasına cavabdeh olan təsisatlar kimi “qüvvələr və digər dövlət orqanları”

göstərilmişdir. “Qüvvələr və digər dövlət orqanları” söz birləşməsinin məntiqi təhlili ilə belə nəticəyə gəlmək olur ki, burada “qüvvələr” də dövlət orqanlarına aiddir, lakin “qüvvələrə və digər dövlət orqanlarına” konkret hansı orqanların aid edildiyi aydın deyildir. Qanunun 9.0.3-cü maddəsində “Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyini təmin edən qüvvə və vasitələr” söz birləşməsindən istifadə olunmuşdur. Qanunun 10-cu maddəsi isə Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyini təmin edən qüvvələr və dövlət orqanları adlanır və 10.1-ci maddədə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyini təmin edən qüvvələr və dövlət orqanları - dövlət tərəfindən yaradılan, qanunvericilik çərçivəsində fəaliyyət göstərən və Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyini təmin etmə qabiliyyətinə malik olan qurumlardır. Qanunun 25-ci maddəsində də “milli təhlükəsizliyi təmin edən qüvvələr və dövlət orqanları” sözlərindən istifadə olunmuşdur.

Beləliklə, qanunda milli təhlükəsizliyin təmin olunmasına cavabdeh olan təsisatlar müxtəlif cür: bir halda “dövlət hakimiyyəti orqanları” (3-cü maddədə), bir halda “qüvvələr və digər dövlət orqanları” (8-ci maddədə), bir halda “qüvvə və vasitələr” (9-cu maddədə), bir halda isə “qüvvələr və dövlət orqanları” (10-cu və 25-ci maddələrdə) adlandırılmışdır. Qanunverici tərəfindən milli təhlükəsizliyin təmin olunmasına cavabdeh olan təsisatlar kimi 10-cu maddənin daha uğurlu məzmununda formulə edildiyini düşünürük (25-ci maddədə də həmin ifadədən istifadə olunmuşdur). Bununla belə, 10-cu maddədə də razılaşmadığımız məqam vardır. Belə ki, həmin maddədə milli təhlükəsizliyi təmin edən qüvvə və dövlət orqanlarının siyahısı öz əksini tapmışdır. Həmin siyahıdan milli təhlükəsizliyi təmin edən qüvvə və dövlət orqanlarının hamısının dövlət orqanlarına aid olması aydın olur, milli təhlükəsizliyini təmin edən qüvvələrə isə nəyin aid olduğu aydın olmur. Ümumiyyətlə, qanunda milli təhlükəsizliyini təmin edən qüvvələrə nəyin aid edildiyi açıqlanmamışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 59.1.9 və 60-cı maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair» 02 aprel 2012-ci il tarixli qərarında ifadə olunmuş mövqeyinə görə qanunverici tərəfindən normativ-hüquqi aktlar qəbul edilərkən hüquqi dövlətin ali prinsiplərindən olan mütənəsiblik, hüquqi müəyyənlik, tarazlıq prinsiplərinə riayət edilməlidir. Bu prinsiplər Azərbaycan Respublikasının «Normativ hüquqi aktlar haqqında» 2010-cu il 21 dekabr tarixli konstitusiyaya qanununun 8-ci maddəsində normayaratma fəaliyyətinin əsas başlanğıcları kimi təsbit olunmuşdur. Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun hüquqi müəyyənlik prinsipinin mahiyyəti və əhəmiyyəti barədə formalaşdırdığı mövqeyə görə hüquqi müəyyənlik hüququn aliliyinin əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Hər bir qanun, o cümlədən onun hər hansı müddəası hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməli, birmənalı və aydın olmalıdır (2).

Hesab edirik ki, hüquqi müəyyənlik prinsipi hüququn aliliyinin əsas aspektlərindən biridir. Hər bir qanunun və onun hər bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Bunun təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu, öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarını müdafiə edəcəyinə, hüquqtəbiquedənin hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir. Hüquq normasının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquqtəbiquetmədə məhdudiyətsiz mülahizə üçün imkan yaratmaqla yanaşı, normativ-hüquqi aktların əsasında dayanmalı olan qanunun aliliyi, qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik və ədalət prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxarır. Qeyd edilənlərə əsasən biz qeyd edilən qanunun 3, 8, 9, 10-cu maddələri arasında uyğunluğun yaradılmasını və qanunda milli təhlükəsizliyi təmin edən qüvvələrə nəyin aid edildiyinin öz əksini tapmasını da təklif edirik.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cildə. IV cild. Bakı, «Şərq-Qərb», 2006, 712 s.
2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 59.1.9 və 60-cı maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair» 02 aprel 2012-ci il tarixli qərarı / <http://www.constcourt.gov.az/decisions/223>
3. Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası / <http://www.migration.gov.az/images/pdf/026fa4b410a33801f3dd49643726cf2a.pdf>
4. Dövlət sirri haqqında qanun. Məlumat toplularının hüquqi qorunması haqqında qanun. Bakı. “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, Bakı, 2005, 65 s.
5. Həsənov Ə.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın milli təhlükəsizlik siyasəti. «Azərbaycan» qəzeti, 2010, 4 may.
6. Mustafayev Ç.F. Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələləri // Qanun. № 1 (231). 2014. S. 3-12.
7. Nağıyev N. Milli təhlükəsizlik və onun təmin olunması sistemi. “Dirçəliş-XXI əsr”, 2008, № 124-125.
8. Гегель Г.В.Ф. Философия права. М.: Мысль, 1990, 524 с.
9. Жолудов М.В. Лорд Пальмерстон и Россия / <http://histrf.ru/ru/biblioteka/book/lord-pal-mierston-i-rossiia>
10. Кателевский А.И. Безопасность и национальная безопасность: понятие, сущность, особенности / http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=2502
11. Стратегия национальной безопасности США для нового столетия / http://www.politology.vuzlib.su/book_o003_page_186.html
12. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая Энциклопедия. М.: Юринформцентр, 2002, 972 с.
13. Федеральный закон «О безопасности» / http://svr.gov.ru/svr_today/doc4.htm
14. Филиппова Т.П. Исторические взгляды Луи Адольфа Тьера. Дис. ... канд. ист. наук. Сыктывкар. 2011, 214 с.
15. Хижняк В.С. Классификация национальных интересов современной России // Конституционные и муниципальное право. 2008, № 5. С. 10-11.
16. Duroselle J.V. Tout empire perira: Une vision theorique des relations internationales. Paris: Université de Paris 1, 1982, 357 p.

Алиев Назим Казим оглы

Доцент кафедры «Юриспруденции» Национальной
Авиационной Академии, доктор философии по праву

Национальная безопасность и национальный интерес: в аспекте законодательства

В Азербайджане после приобретения государственной независимости принятие новой Конституции и законов о национальной безопасности, терроризме,

коррупции, об организованной преступности, о незаконном обороте наркотиков, а также создание новых государственных организаций является важным условием обеспечения национальной безопасности страны. В статье рассматриваются эти вопросы и предлагаются некоторые изменения в действующем законе «О национальной безопасности» Азербайджанской Республики.

***Ключевые слова:** личность, общество, государство, безопасность, национальная безопасность, национальные интересы, объекты национальной безопасности.*

Aliyev Nazim Kazim oglu

The assistant professor "Jurisprudence" department
of National Aviation Academy, Ph.D. on law

National security and national interest: in the aspect of law

After the restoration of independence of the new Constitution, the law on national security, terrorism, corruption, organized crime, drug trafficking and other against dangerous crimes the adoption of the regulations, the establishment of new state institutions is one of the important stages of ensuring the national security of the Republic of Azerbaijan. Become a force of some norms of law of Azerbaijan Republic "On National Security Law" is proposed to amend certain provisions.

***Keywords:** personality, community, state, national security, national interest and national security facilities.*